

Reformní pedagog Josef Úlehla

Dne 16. března uplyne 169 let od narození zajímavého moravského pedagoga a filosofa vzdělávání **Josefa Úlehly** (16. 3. 1852–22. 12. 1933). Josef byl otcem významného filosofa, etnografa, fyziologa rostlin a ekologického nadšence Vladimíra Úlehly (1888–1947). Ve Strážnici nalezneme ulici s názvem *Úlehlova*, která je jakýmsi mementem jménu Úlehla. Jelikož dnes již nemáme toliko v povědomí, proč se jednotlivé ulice jmenují tak, jak se jmenují, resp. kdo byl ten, po kom jsou pojmenovány, rád bych se s vámi podělil o několik informací o Josefu Úlehlovi.

Josef se narodil v Podivíně (u Břeclavi) pravděpodobně 16. března 1852, ale jistě to není, někdy se uvádí i datum 15. března. Rodina byla nemajetná, otec Ludvík byl truhlář a mlynář. Malý Josef chodil do školy od svých 4 let (!), rodina se často stěhovala, ale i tak byl pilným a výborným studentem. Když nastoupil do třetího ročníku gymnázia ve Strážnici (tehdy piaristické německé gymnázium), nastal však zlom. Zde byl Josef konfrontován s výukou, která se mu nelíbila, kritizoval bezduché převádění vět a mechanické memorování pouček. Následně studoval učitelský ústav v Brně, maturitu však nesložil, živil se jako *podučitel*, věnoval se sebevzdělávání ve všemožných vědních oborech, pořádal besedy a psal články. Z anglického jazyka přeložil např. *Výchování rozumové, mravné a tělesné* (r. 1878) od filosofa H. Spencera (1820–1903). Toto dílo velmi ovlivnilo budoucí Úlehluv život, stal se odpůrcem německé filosofické školy J. F. Herbarta (1776–1841), tzv. herbartismu, a naopak stoupencem pozitivismu Spencera, později jej ovlivnil i J. Dewey (1859–1952). V praxi to znamenalo příklon k teorii evolucionismu, ale také svobodě člověka ve vzdělávacím procesu a odklon od autoritativního zprostředkování vedení dítěte ve výuce (fyzické tresty, dozor, zakazování, donucování aj.). Tato herbartovská *tuhá kázeň* se projevovala i ve velkém formalismu metody vyučování, což kritizoval např. L. N. Tolstoj (1828–1910), který posléze také Úlehlu ovlivnil. Překlad Spencerova díla však na Úlehlu poštval tehdejší římskokatolické představitelé, kteří celý počín odsoudili jako dílo *nevěřce* a dílo *nekřesťanské* – jako dílo nepřítelů (římsko)katolické církve.

V roce 1883 Josef Úlehla složil učitelskou zkoušku v Kutné Hoře (z matematiky a přírodovědy), dále překládal a věnoval se kampani proti germanizujícím tendencím (to mělo za následek nejrůznější postihy). Jeho největší kulturně-historické studie o pedagogice se jmenují *Výchova z hlediska nauky evolucí a boje kulturního a Kultura a národové kulturní*, napsal je v Příboru. Josef Lošťák, pozdější zemský školní inspektor, se snažil doporučit Úlehlu do Brna, avšak když se do celé věci znovu vložila kritika ze strany (římsko)katolické církve, byl celý pokus zrušen (Úlehla byl očerněn, vyličen jako *neznaboh, ten, kdo kazí mládež, nepřítel církve*). Až Klobouky u Brna se staly r. 1897 útočištěm, zde je o něco později zvolen ředitelem školy a začne uplatňovat svůj koncept tzv. *volné výuky* anebo *volné školy*. Roku 1905 pak zakotví ve Strážnici, zde zůstane až do doby odchodu do penze, tj. rok 1912. Ve Strážnici vykonával opět funkci ředitele školy. Ale ani zde neutichly spory s církví, když odcházel do penze, nikdo mu za nic neděkoval, odešel spíše v tichosti.

Co je to *volná škola* Úlehlova? Kromě pár střípků ze života bych se rád zaměřil i na teoretickou práci, základ práce pedagogické, tj. té praktické, kterou Josef Úlehla provozoval. Úlehla byl zkrátka reformní pedagog, který v něčem předbíhal dobu. A pokud půjdeme do důsledků, myslím, že ani dnes nejsme schopni naše školství prohlásit za bechybné, právě naopak – i když máme spousty

výborných pedagogů, chybí nám nějaká didaktická strategie, nový impuls. Úlehla např. nepřikládal velký význam knihám pro výuku. To zní přímo šokantně, ale po vzoru filosofie J. J. Rousseaua (1712–1778) se v něm usadily myšlenky *romantizují přirozenosti* a důraz se přesunul spíše na dětskou spontaneitu a hravost, jakýsi dětský experimentální pokus o to, aby dítě samo zkoumalo. Tento důraz na zážitek a osobní činnost žáka Úlehla uskutečnil ve Vídni (skončil v r. 1918, kdy se přesunul do regionálních míst, např. na Moravě). Výuka však byla náročná a mnohdy vyžadovala v odpoledních hodinách i účast rodičů. Úlehla byl proti jednostrannému pojednání výuky, byl proti organizovanosti, výchova se má uskutečňovat bez násilí, nátlaku a má budovat pozitivní vztah. Byl přesvědčen, že lidský talent se rozvíjí nezávisle na škole, podle Úlehly o něm rozhoduje *sám život*. Úlehla také vyzdvihoval význam tzv. společenských věd, snažil se o proměnu školy ve volnou a *pracovní*. Důraz kladl na vlohy a talenty, které se mají svobodně rozvíjet. Zajímavý je i svým požadavkem, že nejen činnost tělesná, ale i vědecká, by měla být vřazena do školních osnov. Pro Strážnici a okolí může být inspirativní i tím, že sám navrhoval, aby škola zohledňovala nikoli osnovy, ale aktuálnost dění, a to i regionálního.

Josef Úlehla se snažil o povznesení společnosti, stal se jakýmsi filosofem pedagogiky, v určitém smyslu bychom jej mohli přirovnat k J. A. Komenskému, a to i šíří odborného záběru. Úlehla chtěl být v kontaktu s lidmi a domníval se, že i škola by měla být, jako instituce, v těsném kontaktu s lidmi. Svě pokusy o reformu školství prováděl v době, kdy se tyto tendence teprve pomalu začínaly vytvářet. Neměli bychom zapomínat na to, že škola by se měla přizpůsobovat neustále, i dnes.

Filip Gorazd Martinek